

Folkmord – glömmas eller åminnas?

Alexander Steinvall

Ska vi glömma eller minnas alla historiens folkmord? Frågan kan vid första anblick verka alldeles uppenbar. Självklart ska människor inte glömma världshistoriens största brott, vare sig det handlar om folkmordet under nazismen eller de röda khmerernas illdåd. Men på vilket sätt ska man minnas dessa folkmord så att de förhoppningsvis inte begås i framtiden? En för stark påminnelse om hemska folkmord i det förflutna kan få upprörda känslor att blossa upp på nytt, vilket i sin tur kan leda till att krav på hämnd förlänger blodbadet.

Martha Minow, professor vid Harvard University, menar i sin bok *Between Vengeance and Forgiveness*, att förlåtelse varken ska eller borde ersätta rättsliga åtgärder och straff (Martha Minow: *Between Vengeance and Forgiveness*: 15). Förlåtelse från offrets sida markerar enbart hur offret psykologiskt ställer sig till situationen, inte hur rättsystemet ska fungera eller skipa rättvisa. Åtgärder måste ske via det rättsliga systemet så att rättvisa kan skipas. Det är på detta sätt man markerar att folkmord inte bara är olagligt utan också helt oacceptabelt. Eftersom staterna står för de högsta juridiska institutionerna är det viktigt att de formellt markerar att ett brott har begåtts och att de skyldiga lämpligen döms och straffas för sina illdåd och brott.

Rättsliga åtgärder kan också ses som en alternativ hämnd där de rättsliga åtgärderna inte bara markerar de moraliska och emotionella aspekterna utan också upprätthåller en stabil grund för mänskligheten (Minow 1998: 14). Till stor del är det lagar och förordningar som bygger upp en struktur, inte bara för individen, utan även för vår civilisation. Utan lagar och rättskipning kastas vi in i kaos och civilisationens dagar är räknade. Även rättslig bestraffning riskerar dock att gå över gränsen om offrens krav på hämnd tvingar fram nya blodiga uppgörelser så att hämnden i sig blir värre än det faktiska brottet som tidigare begåtts. Brott kan aldrig helt fixeras vid det historiska förflutna; de fortsätter istället att vara låsta i en evig nutid, där de används som argument för hämnd (Minow 1998: 14).

Enligt Minow har inte heller offren efter ett folkmord mer rätt till hämnd eller blodsutgjutelse än förbrytarna själva. Ramarna för hur bestraffningen skall gå till och hur långt den ska sträcka sig är givetvis svåra att fastslå. Att ens föreställa sig att man genom hämndmord kan utkräva rättvisa är enligt mig en hopplös tanke. Därför anser jag att rättväsendets juridiska process ska grundas efter sin specifika situation. Stater är likt individer olika till sin karaktär och därför finns det ingen mall för rättsliga åtgärder för folkmord som passar alla specifika situationer. Enskilda detaljer, tillvägagångssätt, uppsåt etc. är exempel på aspekter som kan variera från folkmord till folkmord. Därför bör man utgå från att alla folkmord skiljer sig från varandra. Exempelvis kan man fundera över om alla eller enbart vissa krigshandlingar ska behandlas som folkmord eller om de bör betraktas som ”vanliga” militära handlingar.

Jag instämmer med Minow att det rent juridiskt är svårt att veta var gränsen ska gå mellan de skyldiga; är t.ex. en menig soldat lika skyldig till folkmord som en angivare eller en civil som väljer att vara passiv trots vetskapen om vad som sker? Med andra ord är det både teoretiskt och praktiskt väldigt svårt att se till att samtliga brottslingar får det straff de förtjänar, om detta nu ens är möjligt. Hur långt ner i både den militära och civila hierarkin ska man till exempel gå för att döma samtliga fall? Enbart insamlandet av bevismaterial för alla mindre ärenden riskerar att vara för överväldigande och bromsa den rättsliga processen. Ett fördröjande av en domstolsprocess kan verka negativt på situationen (vittnen kan avlida etc.), speciellt med tanke på att enskilda och

ökända fall har en tendens att dra ut på tiden. Ett exempel på detta är den serbiska expresidenten Slobodan Milošević mål i FN:s krigsförbrytartribunal som tog åtskilliga år.

Det kanske främsta och mest kända exemplet på rättsprocesser efter ett folkmord är Nürnberggrättegången i förintelsens fotsår. En representant för USA:s Högsta domstol kallade Nürnberggrättegången ”en av de viktigaste rättegångar man kan tänka sig” (Minow 1998: 48). Nürnberggrättegången blev startskottet på en process som skulle utforma en lag som i slutändan stod över nationalstatens. Detta resulterade efter andra världskrigets slut i en FN-konvention om folkmord som gäller under internationell lag. Således lade Nürnberggrättegången grunden för hur man skulle skipa rättvisa vid folkmord och därför har denna process varit en sorts inspiration för tribunalerna (domstolarna) i t.ex. Rwanda och Bosnien (Minow 1998: 48).

Något enkelt svar på frågan hur man ska minnas folkmord kan inte ges, men utifrån min egen åsikt är det bättre att straffa och göra upp med det förflutna så fort som möjligt. Ett otillräckligt eller för snabbt tillvägagångssätt riskerar dock att leda till oroligheter längre fram. Självklart ska sådan bestraffning ske med rättsliga medel och metoder, helst fastställda av en internationell kommitté. Kommittén (eller tribunalen etc.) bör ha som mål att skipa rättvisa i sådan grad att risken för framtida folkmord minimeras, men också försöka gå den svåra balansgång som krävs för att inte själva rättsskipningen blir en ny grogrund för hämnd och ytterligare folkmord.

Referens

Minow, Martha, 1998, *Between Vengeance and Forgiveness: Facing History after Genocide and Mass Violence*. Boston: Beacon Press.